

10. Ruban O.M. (2008). *Khudozhnia diialnist yak bezposerednii sposib isnuvannia samobutnosti natsii* [Artistic activity as a direct way of existence of a nation's identity]. *Polikulturnist, dialoh i zlahoda: ukrainski realii. Materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii*. Melitopol (In Ukrainian).

11. Smitiukh H.YE., Striletskyi V.V. *Ukrainskyi mentalitet* [The Ukrainian mentality]

URL: <http://www.myslenedrevo.com.ua/uk/Publ/SacralUkraine/Mentality.html> (In Ukrainian). (Last accessed 26.04.2020).

12. Chyzhevskyi D. (1992). *Narysy z istorii filosofii na Ukraini* [Essays on the History of Philosophy in Ukraine]. Kyiv (In Ukrainian).

DOI: <https://doi.org/10.17721/2520-2626/2020.25.15>
УДК 314 (477.54) "19"1926-1937

Володимир Скляр

доктор історичних наук,
завідувач кафедри українознавства,
культурології та історії науки,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»

ORCID: 0000-0003-2589-4728

Email: sklyar_vm@ukr.net

ЗМІНИ ЧИСЕЛЬНОСТІ НАСЕЛЕННЯ КРАСНОКУТСЬКОГО РАЙОНУ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ЗА 1926–1937 рр.: ДЕМОГРАФІЧНІ ВТРАТИ ВІД ГОЛОДОМОРУ 1932–1933 рр.

Анотація. Голодомор 1932–1933 рр. – геноцид українського народу став ефективним засобом політики сталінського тоталітарного режиму, спрямованого на упокорення українців. Знищення українських селян голодом у 1933 році супроводжувалося масовими репресіями проти української еліти, припиненням політики «українізації» та поверненням до традиційної політики російщення України. Найбільші демографічні втрати від Голодомору 1932–1933 рр., поряд із Київщиною, мала і Харківщина. На основі аналізу статистичних матеріалів переписів населення 1926 та 1937 рр. виявлено інтенсивне скорочення чисельності населення Краснокутського району Харківської області. Внаслідок Голодомору 1932–1933 рр. Краснокутчина втратила майже третину всього населення. На місце винищених голодом українців сталінський режим поселив мігрантів, насамперед росіян з Центрально-Чорноземної області Росії. Тому, безпосередні людські втрати від Голодомору у Краснокутському районі були ще більшими, бо перепис 1937 року враховував не лише населення, яке вижило після цієї демографічної катастрофи, але й недавніх переселенців. Голодомор 1932–1933 рр. у Краснокутському районі, як і на інших сільських теренах тодішньої УСРР, став геноцидом українства. Серед загальної чисельності населення Краснокутчини за переписом населення 1926 року частка українців досягла 99%. За «сухою» статистикою демографічних втрат України від Голодомору 1932–1933 рр. – трагічні долі мільйонів українських селян, коли були знищені цілі родини, а наслідки відбилися і на наступних поколіннях.

Ключові слова: зміни чисельності населення, густина (щільність населення), Краснокутський район, Харківська область, переписи населення, Голодомор 1932–1933 рр., демографічні втрати.

Volodymyr Skliar

Doctor of Sciences in History,
Professor, Head of the Department
of Ukrainian Studies, Cultural Studies and the History of Science,
National technical University "Kharkiv Polytechnic Institute"

POPULATION CHANGES IN THE KRASNOKUTSK DISTRICT OF THE KHARKIV REGION DURING 1926–1937: DEMOGRAPHIC LOSSES AS A RESULT OF THE HOLODOMOR OF 1932–1933

Abstract. The Holodomor of 1932–1933 is the genocide of the Ukrainian people. It became an effective instrument of the Stalinist totalitarian regime policy aimed at humiliating of Ukrainians. The extermination of Ukrainian

peasants by the famine of 1933 was accompanied by mass repression of the Ukrainian elite, the cessation of the "Ukrainization" policy and the return to the traditional policy of Russification of Ukraine. The largest demographic losses from the Holodomor of 1932–1933, together with the Kyiv region, experienced also the Kharkiv region. On the basis of the analysis of statistical materials of the census of 1926 and 1937, an intensive reduction of the population of the Krasnokutsk district of the Kharkiv region was revealed. As a result of the Holodomor of 1932–1933, the district lost almost a third of its population. On the place of the extinct Ukrainians, the Stalinist regime settled the migrants, first of all, Russians from the Central Black-Earth region of Russia. Therefore, the immediate human losses because of the Holodomor in the Krasnokutsk region were even greater, because the 1937 census took into account not only the population that survived in this demographic catastrophe, but also the recent migrants. The Holodomor of 1932–1933 in the Krasnokutsk district, like in the other rural areas of the Ukrainian SSR, became a genocide of Ukrainian people. According to the census of 1926 the proportion of Ukrainians constituted 99% of the total population of the Krasnokutsk District. But the "dry" statistics of the demographic losses of Ukraine from the Holodomor of 1932–1933 shows the tragic fates of millions of Ukrainian peasants when the whole families were destroyed and the consequences were reflected in subsequent generations.

Keywords: population changes, density (population density), Krasnokutsk district, Kharkiv region, population census, Holodomor of 1932–1933, demographic losses.

Вступ. Сучасна Україна є не лише пост колоніальною, але й постеноцидною країною. Голодомор 1932–1933 рр. став найбільшою демографічною катастрофою в історії України. Менше, ніж за рік у часи Голодомору загинуло більше українців, ніж були втрати сільського населення України під час бойових дій Другої світової війни, коли фронт протягом 1941–1944 рр. двічі прокотився територією України, коли свистіли кулі, рвалися снаряди та бомби. Голодомор 1932–1933 рр. став ефективним засобом політики сталінського режиму, спрямованого на упокорення українців. Знищення українських селян голодом у 1933 році супроводжувалося масовими репресіями проти української еліти, припиненням політики «українізації» та поверненням до традиційної політики російщення України. У 1933 році проведено також «реформу» української мови з метою зближення її з російською та заборонено «харківський» правопис 1928 року. Тобто, політика геноциду супроводжувалася політикою етноциду та лінгвоциду.

Серед 7-ми тодішніх областей УСРР, найбільших демографічних втрат від Голодомору 1932–1933 рр. зазнала Харківська область, поряд з Київською. Голодомор охопив не лише всі степові (південно-східні) райони Харківщини, але й усі лісостепові райони, тобто усі без винятку 83 райони області, серед них і лісостеповий Краснокутський. Перепис населення 17.12.1926 року проводився напередодні насильницької колективізації та Голодомору 1932–1933 рр. Опублікування, заборонених за радянських часів статистичних матеріалів перепису населення 06.01. 1937 року надало можливість провести аналіз змін чисельності населення окремих районів Харківщини за 1926–1937 рр. («Доповідна начальника управління народногосподарського обліку Держплану УСРР Асаткіна «Про попередні результати перепису населення» від 15.01. 1937 року») до ЦК КП(б)У та СНК УСРР [1, С. 381–403].

За радянських часів тема Голодомору 1932–1933 рр. була табуована, а тому і результати перепису населення 1937 року були засекречені, бо в них фіксувалося значне скорочення чисельності населення України, порівняно з переписом 1926 року.

Лише за кордоном ця тема як найбільша демографічна катастрофа в історії України розроблялася переважно лише представниками української діаспори. За останні 30 років в Україні з'явилося значне число наукових праць, присвячених демографічним втратам спричиненим Голодомором 1932–1933 рр., попри помітні відмінності оцінки в абсолютних показниках. Важливе значення має науковий доробок за цією тематикою В.І. Марочка[2], В.І. Сергійчука [1], С.В. Кульчицького[3]. У 2008 році опубліковано, а в 2018 році перевидано «Національна книга пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 років в Україні. Харківська область»[4]. Однак, спеціального наукового дослідження, присвяченого дослідженню демографічних процесів у Краснокутському районі Харківської області у 20-ті–30-ті рр. ХХ ст. на сьогодні не існує.

Мета статті: на основі аналізу статистичних матеріалів переписів населення 1926 та 1937 рр. та обліку населення на 01.01. 1932 року [1, С.381] визначити зміни чисельності населення Краснокутського району за двома періодами: 1926–1931 рр. та 1932–1937 рр., а також у цілому за 1926–1937 рр., що сприятиме виявленню демографічних втрат району населення від Голодомору 1932–1933 рр., проведені розрахунки надано у таблиці [5].

Серед 83-х районів Харківщини 40-ве місце за рівнем скорочення чисельності населення за 1926–1937 рр. належало Краснокутському району. У 1937 році Краснокутський район межував з Богодухівським, Валківським, Коломацьким, Опішнянським, Охтирським та Велико-Писарським районами Харківської області, яка тоді за площею була набагато більшою, ніж нині. У 1937 році до складу тодішньої Харківщини належала територія сучасних Харківської та Полтавської областей повністю, половина Сумської області, а також по два райони сучасних Київської, Кіровоградської та Черкаської областей.

Краснокутський район створено 07.03. 1923 року у складі Богодухівської округи Харківської губернії на основі об'єднання Краснокутської, Качалівської, Мурафської та Пархомівської волостей колишнього Богодухівського повіту [6]. 12.11. 1923 року центр округи з міста Богодухова перенесено до міста Охтирки, а

Богодухівську округу перейменовано на Охтирську. З 03.06.1925 року після ліквідації Охтирської округи Краснокутський район ввійшов до складу Харківської округи Харківської губернії [7]. З 01.08.1925 року Харківська губернія була ліквідована, як і всі інші губернії, а Краснокутський район залишився в складі Харківської округи [8]. У 1928 році до складу Краснокутського району приєднано Колонтаївський район, який створено 07.03. 1923 року шляхом об'єднання колишніх Колонтаївської та Костянтинівської волостей Богодухівського повіту[6]. Перепис населення 1926 року проводився окремо за Краснокутським та Колонтаївським районами, а перепис населення 1937 року лише в межах тогочасного Краснокутського району.

У 1930 році було проведено чергову адміністративно-територіальну реформу. З 15.09.1930 року після ліквідації окружної адміністративно-територіальної системи Краснокутський район, як і всі інші райони, безпосередньо підпорядкувався Харкову – тодішній столиці УСРР. Тоді ж Краснокутський район за соціально-економічними показниками та перспективами розвитку віднесено до 1-ї (найнижчої) категорії районів [9]. З 09.02.1932 року зі створенням Харківської області Краснокутський район включено до її складу[10]. До складу Харківської області цей район входить і до нині. У 1933 році до складу Краснокутського району входив районний центр – селище міського типу Красний Кут (Краснокутськ) та 20 сільських рад [11, С. 70]. Чисельність населення Красного Кута становила за переписом населення 1926 року 8,4 тис. осіб [12, С. 39], а чисельність населення Колонтаєва (в 1926 році районного центру) складала 7,8 тис. осіб [12, С. 40].

Краснокутський район належав до південної частини Лісостепу, де зберігалися значні лісові масиви і протікала тоді повноводна річка Мерла з притокою Мерчиком. Однак, наявність лісів та річок не врятувало населення Краснокутчини, абсолютну більшість серед якого складали селяни, від трагедії Голодомору 1932–1933 рр. Площа Краснокутського району становила 102,5 км² (102,5 тис. га). За статистичними даними на 01.01.1935 року частка орних земель досягала 59,8% (61273 га), городів – 4,8% (4954 га), садів, виноградників та ягідників – 1,8% (1888 га), разом оброблюваних земель – 66,4%, тобто дві третини. Частка випасів складала 2,3% (2366 га), сіножатей – 4,2% (4315 га), разом 6,5%. Досить вагомою виявилася і частка лісів – 16,4% (16899 га). Забудова та інші землі становили 10,7% загальної площі Краснокутчини [13, С. 585].

За 1-й період (1926–1931 рр.) чисельність населення Краснокутського району (разом з Колонтаївським) збільшилася з 71,2 тис. осіб до 76,8 тис. осіб, тобто на 7,86% (5,6 тис. осіб), попри насильницьку колективізацію та розкуркулення 1929–1931 рр. Без цих втрат приріст чисельності населення Краснокутчини був би ще більшим. Щорічний приріст чисельності населення району за ці 5 років досягав 1,57% (1,1 тис. осіб)[5]. Це зростання було забезпечено насамперед високим рівнем народжуваності, що сприяло природному приросту

чисельності населення. Якби не було розкуркулення, то зростання чисельності населення у цьому районі за 1-й період був би ще вищим – не менше 2% щорічно. Доволі значною була також у Краснокутському районі і густина (щільність) населення. До того ж, за 1926–1931 рр. густина населення у цьому районі збільшилася з 69,5 осіб на 1 км² до 74,9 осіб та 1 км², тобто на 7,8% (5,4 особи на 1 км²) [5].

На відміну від 1-го періоду (1926–1931 рр.), коли спостерігався досить помітний приріст чисельності населення, за 2-й період (1932–1937 рр.) відбувалося значне скорочення чисельності населення Краснокутського району якраз внаслідок Голодомору 1932–1933 рр. Зокрема, якщо на 01.01.1932 року чисельність населення Краснокутського району досягала 76,8 тис. осіб, то на 06.01. 1937 року скоротилася до 54,0 тис. осіб, тобто на 29,68 % (22,8 тис. осіб), або майже на третину. За цей же час помітно знизилася також і густина (щільність) населення у цьому районі: з 74,9 осіб на 1 км² до 52,7 осіб на 1 км², тобто на 29,6 % (22,2 осіб на 1 км²) [5].

Однак, реальні людські втрати від Голодомору 1932–1933 рр. у Краснокутчині були ще більшими, бо скорочення чисельності населення за 1932–1937 рр. не враховувало незначний приріст чисельності населення у перші постеноцидні роки (1934–1936 рр.), а особливо переселення на терени району мігрантів: 750 родин із Центрально-Чорноземної області Російської Федерації (сучасні Білгородська, Воронізька, Курська, Липецька, Орловська та Тамбовська області) у листопаді-грудні 1933 року, відповідно до таємної (з грифом «не подлежить оглашенню») Постанови РНК СРСР від 25.10. 1933 року «Про переселення в Україну 21.000 сімей колгоспників» [1, С. 192] та 300 родин з прикордонних районів тодішньої Київської та Вінницької областей (сучасні Житомирська та Хмельницька області) у 1935 році [14, С. 154]. Загальне число переселенців складало у районі не менше 5,2 тис. осіб. Тобто, на районний центр та на кожну із 20-ти сільрад Краснокутчини припадало 50 родин переселенців (250 осіб).

Переселення такого значного числа мігрантів на терени Краснокутчини не було випадковим. Голодомор винищив так багато українських селян, що не вистачало робочих рук. До того ж, таке масове переселення стало можливим, бо Голодомор «звільнив» від господарів багато хат, де й було розселено нових переселенців, які значно поліпшили свої побутові умови. Без урахування переселенців (5,2 тис. осіб), чисельність населення Краснокутського району у 1937 році складала лише 48,8 тис. осіб, а не 54,0 тис. осіб [5]. Тобто, кожен 10-й мешканець Краснокутчини у 1937 році належав до недавніх мігрантів – переважно росіян.

Масове переселення росіян на терени Краснокутчини, як і інших сільських районів України, свідчить про політику сталінського тоталітарного режиму, щодо змін етнічного складу населення на користь росіян, точніше заміну українців, винищених

Голодомором, на росіян. Однак, за 2–3 покоління поодинокі представники дисперсно розселеної російської етнічної меншини у Краснокутчині зазнали природної мовної та етнічної асиміляції з боку української етнічної більшості.

Тому, якщо не враховувати переселенців, переважна більшість серед яких були росіянами, яких сталінський режим розселив у хатах, вимерлих від Голодомору українців, чисельність населення Краснокутського району за 1932–1937 рр. скоротилася на **36,46% (28,0 тис. осіб)**, з 76,8 тис. осіб до 48,8 тис. осіб, **тобто більше, ніж на третину**. Без урахування переселенців, то за 1926–1937 рр. густота (щільність) населення у Краснокутчині істотно знизилася: з 74,9 осіб на 1 км² до 47,6 осіб на 1 км², тобто на 36,4% (27,3 осіб на 1 км²) [5]. За густотою населення Краснокутський район у 1937 році посідав одне з останніх місць поміж лісостепових районів Харківщини, якраз внаслідок Голодомору.

Незважаючи на досить помітне зростання чисельності населення Краснокутського району за 1926–1931 рр., інтенсивне скорочення його чисельності населення за 1932–1937 рр. призвело до того, що і в цілому за 1926–1937 рр. спостерігалось також зменшення загальної чисельності населення району. Так, за цей час чисельність населення Краснокутчини зменшилася з 71,2 тис. осіб до 54,0 тис. осіб, тобто на **24,15% (17,2 тис. осіб)**, або майже на четверть. Якщо не враховувати переселенців, то це скорочення чисельності населення Краснокутчини виявилось ще більш інтенсивним – на **31,46% (22,4 тис. осіб)**, тобто майже на третину, з 71,2 тис. осіб до 48,8 тис. осіб [5].

За 1926–1937 рр., внаслідок помітного скорочення чисельності населення, зазнала скорочення і густота (щільність) населення у Краснокутському районі з 69,5 осіб на 1 км² до 52,7 осіб на 1 км², тобто на 24,1% (16,8 осіб на 1 км²). Без урахування переселенців, густота населення у Краснокутчині за 1926–1937 рр. знизилася ще помітніше: з 69,5 осіб на 1 км² до 47,6 осіб на 1 км², тобто 31,5% (21,9 осіб на 1 км²), тобто майже на третину [5].

Величезні втрати населення були спричинені тим, що 14 листопада 1932 року Краснокутчину, як і більшість районів тодішньої Харківської області, постановою бюро Харківського обкому ЦК КП(б)У віднесено до районів «занесених на «чорну дошку» [4., С. 1008]. Тобто, населення району опинилося у «гетто» і було приречене на масове вимирання.

Висновки. Таким чином, внаслідок Голодомору 1932–1933 рр. Краснокутський район поніс досить значні демографічні втрати. Таке інтенсивне скорочення чисельності населення та зниження густоти (щільності) населення призвело до масового заселення району переселенцями, насамперед з Росії, які поселялися в хатах знищених Голодомором 1932–1933 рр. українців. Тому, якщо не враховувати переселенців, то серед усіх 83-х районів Харківської області за рівнем скорочення чисельності населення за 1926–1937 рр. Краснокутський район посідав не 40-ве, а 16-те місце. Скорочення складало майже третину населення – 31,46% (22,4 тис. осіб). А безпосередньо за 1932–1937 рр. скорочення чисельності населення Краснокутчини, без урахування переселенців, досягало більше третини – 36,36% (28,0 тис. осіб) [5].

До того ж, варто визначити також етнічну складову демографічних втрат Краснокутського району внаслідок Голодомору 1932–1933 рр. скорочення чисельності населення Краснокутчини відбулося в абсолютній більшості за рахунок українців, бо за переписом населення 1926 року частка українців серед усього населення тодішнього Краснокутського району досягали 98,5%, а серед усього населення тодішнього Колонтаївського району – 98,9%. Отже, Голодомор 1932–1933 рр. у Краснокутському районі, як і цілому в тодішній УСРР, дійсно став геноцидом українського народу. Під час Голодомору 1932–1933 рр. на теренах Краснокутчини загинуло більше людей, ніж під час Другої світової війни, коли безпосередньо велися бойові дії на теренах району (жовтень 1941 року, лютий-березень 1943 року та липень-серпень 1943 року). Фронт прокотився Краснокутський районом 6 разів.

За «сухою» статистикою демографічних втрат від Голодомору 1932–1933 рр. – трагічні долі мільйонів українських селян, коли були знищені цілі родини, від яких не залишилося жодного нащадка, внаслідок політики геноциду, яку свідомо проводив в Україні сталінський тоталітарний режим.

Дослідження змін чисельності населення за 1926–1937 рр., враховуючи наявність статистичних матеріалів переписів населення 1926 та 1937 рр., можливе не лише за кожним із 83-х районів тодішньої Харківської області, але й за кожним районом усіх інших областей України, що дозволить визначити територіальні відмінності демографічних втрат, внаслідок Голодомору 1932–1933 рр.

Таблиця. **Зміни чисельності та густоти населення Краснокутського району за 1926–1937 рр.**

	1926	1932	1937	1937*	1926-1931		1932-1937		1926-1937		1932-1937*		1926-1937*	
	тис. осіб	тис. осіб	тис. осіб	тис. осіб	тис. осіб	%	тис. осіб	%	тис. осіб	%	тис. осіб	%	тис. осіб	%
Чисельність	71,2	76,8	54,0	48,8	5,6	7,86	-22,8	-	-17,2	-	-28,0	-36,46	-22,4	-
	осіб на 1 км ²	осіб на 1 км ²	осіб на 1 км ²	осіб на 1 км ²	осіб на 1 км ²	%	осіб на 1 км ²	%	осіб на 1 км ²	%	осіб на 1 км ²	%	осіб на 1 км ²	%
Густота населення	69,5	74,9	52,7	47,6	5,4	7,8	-22,2	-29,6	-16,8	-24,1	27,3	-36,4	-21,9	-31,4

* без урахування переселенців

1. Сергійчук В.І. Голодомор 1932–1933 рр. як геноцид українства. Вишгород, ПП Сергійчук В.І. 2018. 432 с.

2. Марочко В.І. Енциклопедія Голодомору 1932–1933 років в Україні. Дрогобич, Коло. 2018. 576 с.

3. Кульчицький С.В. Голодомор 1932–1933 рр. як геноцид: труднощі усвідомлення. Київ, Наш час. 2007. 424 с.

Кульчицький С., Єфіменко Г. Демографічні наслідки Голодомору 1933 р. в Україні. *Всесоюзний перепис 1937 р. в Україні: документи та матеріали*. Київ, Інститут історії НАН України. 2003. 92 с.

4. Національна книга пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 років в Україні. Харківська область. Харків, Золоті сторінки. 2018. 1023 с.

5. Таблица

6. Постанова ВУЦВК «Про адміністративно-територіальний поділ Харківщини». *Збірник законень та розпоряджень Робітниче-Селянського уряду України*. 1923. № 18–19. Арт. 313.

7. Постанова ВУЦВК «Про скасування Охтирської округи Харківщини». *Збірник законень та розпоряджень Робітниче-Селянського уряду України*. 1925. № 29–30. Арт. 234.

8. Постанова ВУЦВК «Про ліквідацію губернь й перехід на трьохступневу систему управління». *Збірник законень та розпоряджень Робітниче-Селянського уряду України*. 1925. № 29–30. Арт. 233.

9. Постанова ВУЦВК «Про ліквідацію округ та перехід на двоступневу систему управління». *Збірник законень та розпоряджень Робітниче-Селянського уряду України*. 1930. № 23. Арт. 225.

10. Постанова ВУЦВК «Про утворення областей на території УСРР». *Збірник законень та розпоряджень Робітниче-Селянського уряду України*. 1932. № 9. Арт. 139.

11. Адміністративно-територіальний поділ УСРР станом на 1 грудня 1933 року. Харків, Вид-во ВУЦВК «Радянське будівництво і право», 1933. 176 с.

12. Залюднені пункти Харківської округи. Харків, Держвидав України, 1930. 102 с.

13. Розрахунки здійснено за виданням: Райони УСРР. Т.1. Статистичний довідник. Київ, Вид-во «Народне господарство та облік». 1936. 1245 с.

14. Єфіменко Г. Переселення та депортація в постголодоморні роки (1933–1936): порайонний зріз. *Проблеми історії України: факти, судження, пошуки*. 2013, № 22. С. 136–165.

References

1. Sergijchuk V.I. (2018) *Golodomor 1932–1933 rr. yak genocy`d ukrayinstva* [The Famine of 1932-1933 as the Genocide of Ukrainian]. Vy`shgorod: PP Sergijchuk V.I (in Ukrainian).

2. Marochko V.I. (2018) *Ency`klopediya Golodomoru 1932-1933 rokiv v Ukrayini* [Encyclopedia of the Holodomor of 1932-1933 in Ukraine]. Drohobych: Kolo. (in Ukrainian).

3. Kul`chy`cz`ky`j S.V. (2007) *Golodomor 1932–1933 rr. yak genocy`d: trudnoshhi usvidomlennya* [The

Holodomor of 1932-1933 as Genocide: Difficulties of Awareness]. Kyiv: Nash chas.(in Ukrainian).

Kul`chy`cz`ky`j S., Yefimenko G. (2003) *Demografichni naslidky` Golodomoru 1933 r. v Ukrayini* [Demographic consequences of the 1933 Holodomor in Ukraine]. *Vsesoyuzny`j perepy`s 1937 r. v Ukrayini: dokumenty ta materialy* [All-Union Census of 1937 in Ukraine: documents and materials]. Kyiv: Insty`tut istoriyi NAN Ukrayiny. (in Ukrainian).

4. *Nacional`na kny`ga pam`yati zhertv Golodomoru 1932–1933 rokiv v Ukrayini* [National Book of Remembrance for the Victims of the 1932-1933 Holodomor in Ukraine. Kharkiv region]. *Xarkivs`ka oblast`* (2018). Kharkiv: Zoloti storinky (in Ukrainian).

5. Table

6. *Postanova VUCzVK «Pro administraty`vno-tery`torial`ny`j podil Xarkivshhy`ny`»* [Resolution of the VUTsVK “On Administrative-Territorial Division of Kharkiv Region”] (1923). *Zbirny`k zakonen` ta rozporjadzhen` Robitny`che-Selyans`kogo uryadu Ukrayiny`* [Collection of laws and regulations of the Workers 'and Peasants' Government of Ukraine]. no. 18–19. p. 313. (in Ukrainian).

7. *Postanova VUCzVK «Pro skasuvannya Oxy`rs`koyi okrugy` Xarkivshhy`ny`»* [Resolution of the VUTsVK “On the Abolition of the Okhtyrka District of Kharkiv Region”] (1925). *Zbirny`k zakonen` ta rozporjadzhen` Robitny`che-Selyans`kogo uryadu Ukrayiny`* [Collection of laws and regulations of the Workers 'and Peasants' Government of Ukraine]. no 29-30. p. 234. (in Ukrainian).

8. *Postanova VUCzVK «Pro likvidaciyu gubernen`j perexid na tr`oxstupnevu sy`stemu upravlinnya»* [Resolution of the VUTsVK “On the Elimination of Provinces and the Transition to a Three-Stage Management System.”] (1925). *Zbirny`k zakonen` ta rozporjadzhen` Robitny`che-Selyans`kogo uryadu Ukrayiny`*[Collection of laws and regulations of the Workers 'and Peasants' Government of Ukraine]. no 29-30. p. 233. (in Ukrainian).

9. *Postanova VUCzVK «Pro likvidaciyu okrug ta perexid na dvostupnevu sy`stemu upravlinnya»* [Resolution of the VUTsVK “On liquidation of districts and transition to a two-tier management system”] (1930). *Zbirny`k zakonen` ta rozporjadzhen` Robitny`che-Selyans`kogo uryadu Ukrayiny`* [Collection of laws and regulations of the Workers 'and Peasants' Government of Ukraine]. no 23. p. 225.

10. *Postanova VUCzVK «Pro utvorennya oblastej na tery`toriyi USRR»* [Resolution of the VUCSK “On the formation of regions in the territory of the Ukrainian SSR] (1932). *Zbirny`k zakonen` ta rozporjadzhen` Robitny`che-Selyans`kogo uryadu Ukrayiny`* [Collection of laws and regulations of the Workers 'and Peasants' Government of Ukraine]. no 9. p. 139. (in Ukrainian).

11. *Administraty`vno-tery`torial`ny`j podil USRR stanom na 1 grudnya 1933 roku* [Administrative-territorial division of the Ukrainian SSR as of December 1, 1933] (1933). Kharkiv: Vy`d-vo VUCzVK «Radyans`ke budivny`ctvo i pravo». (in Ukrainian).

12. *Zalyudneni punkty` Xarkivs`koyi okrugy`* [The populated points of Kharkiv district] (1930). Kharkiv: Derzhvy`dav Ukrayiny. (in Ukrainian).

13. *Rajony` USRR. T.1. Staty`sty`chny`j dovidny`k.* [Areas of the Ukrainian SSR. T.1. Statistical Reference Book] (1936). Kyiv: Narodne gospodarstvo ta oblik.

14. Yefimenko G. (2013) *Pereselennya ta deportaciya v postgolodomorni roky` (1933–1936): porajonny`j zriz* [Resettlement and deportation in the

post-Holodomor years (1933–1936): a cross-section]. *Problemy` istoriyi Ukrayiny`: fakty`, sudzhennyya, poshuky`* [Problems of Ukrainian history: facts, judgments, searches]. no. 22. pp. 136-165. (in Ukrainian).

DOI: <https://doi.org/10.17721/2520-2626/2020.25.16>
УДК 29:070(477+4)

Оксана Смержевська

кандидат історичних наук, доцент,
кафедра новітньої історії України, історичний факультет,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ORCID: 0000-0002-3162-7012
Email: oksana@ipnet.kiev.ua

РІДНОВІРИ В УКРАЇНІ ЯК «ДЖЕРЕЛО КОНФЛІКТУ»: ЗА МАТЕРІАЛАМИ ІНТЕРНЕТ-МЕДІЙ

Анотація. Віртуальні медіа з кожним роком все потужніше впливають на аудиторію, випереджаючи телебачення та інші типи медіа. Особливо стрімко зростає роль соціальних мереж як джерела отримання інформації та її інтерпретації.

Рідновіри в Україні (сучасні язичники, неоязичники), попри свою відносну малочисельність серед релігійно-орієнтованих громадян України, також присутні в інформаційному віртуальному просторі. Причому не лише в своїх соціальних групах та сайтах рідновірського спрямування. Досить часто представники рідновірського руху України та їхній світогляд і спосіб життя ставали об'єктами новин, пов'язаних з конфліктними ситуаціями. Зазвичай у віртуальних медіа інформація подавалася крізь призму «рідновіри та інші». Таким чином, свідомо чи мимоволі, формується сприйняття рідновірів в Україні та рідновірського руху загалом як чогось екзотичного, екстравагантного, подекуди небезпечного й навіть ворожого. Хоча в Україні рідновір'я й не широко відоме, але й інформаційно ізольованим воно також не є. Для більшості населення України рідновір'я більше асоціюється з «Іваном Купалою», стрибками через вогнище та видовищними історичними реконструкціями. Однак в медіа висвітлюють не лише свята й цікаві обряди та ритуали, а й конфліктні ситуації, пов'язані так чи інакше з несприйняттям рідновірів та їхнього світогляду. Я акцентувала увагу лише на найбільш резонансних випадках, які отримали досить помітне й тривале висвітлення в інтернет медіа. Серед них: нищення (спалення, рубання, обливання фарбою) святинь рідновірів. Особливо резонансними такі випадки стали на о. Хортиця в Запоріжжі, де дислокується один з центрів рідновірського руху України – Руське Православне Коло. Акти вандалізму та релігійної ворожнечі мали місце також і в інших містах України. Серед найбільш гучних справ – нищення дерев'яної статуї Перуна та кам'яної скульптури Світовида (копія Збручанського кумира) в Києві. Розголосу також набула справа відбирання соціальними службами дітей у батьків-рідновірів в с. Буки на Житомирщині та повернення їх через суд. Складними були стосунки між рідновірами, греко-католиками та місцевим населенням в Гусятинському районі на Тернопільщині. Бурхливі обговорення в соціальних мережах викликало поховання загиблого на війні рідновіра Мар'яна Найдю.

Ключові слова: рідновіри, неоязичники, конфлікт, медіа, Україна, суспільство.

Oksana Smorzhevskya

Ph.D. in History, Associate Professor,
Department of Contemporary History of Ukraine, Faculty of History,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

NEOPAGANS IN UKRAINE AS A "SOURCE OF CONFLICT": ACCORDING TO INTERNET MEDIA

Abstract. Virtual media like television or other types of media influence the audience from year to year more and more powerful. The role of social networks as a source of information and its interpretation is growing especially rapidly.

Modern pagans (neo-pagans) in Ukraine represent a small part of religiously oriented citizens of Ukraine. However, they are also present in the information virtual space. And not only in their social groups and pagan sites. Quite often, representatives of the pagan movement of Ukraine and their worldview and lifestyle became the objects of news related to